

Anmeldelser og oversigter

Olav Bø (red.): Norsk folkediktning I-VII
Oslo, Det norske samlaget, 1977. ISBN 82-521-0637-4.

Bd. I-II: Eventyr, 1. udg. v. Knut Liestøl 1936-37. 187, 197 s. Bd. III: Segner, 1. udg. v. Knut Liestøl 1939. 199 s. Bd. IV: Rim, gåter, ordtøke, 1. udg. v. Knut Liestøl 1941. 218 s. Bd. V: Stev, 1. udg. v. Olav Bø 1957. 217 s. Bd. VI-VII: Folkeviser, 1. udg. v. Knut Liestøl & Moltke Moe 1920-24. 336, 348 s.

Den monumentale folkeudgave af norsk folkedigtning, som begyndte med Liestøls og Moes trebinds viseudgave 1920-24 og afsluttedes med Olav Bøs støvudgave 1957, genudsendtes af Olav Bø og Svale Solheim 1959-64 og foreligger nu i en samlet tredjeudgave ved Olav Bø alene. Bø har denne gang foretaget følgende ændringer:

Bd. I-II er omredigeret, således at teksternes rækkefølge er indrettet efter det internationale eventyrkatalog. En del bearbejdede tekster fra Asbjørnsen & Moes samlinger er udgået til fordel for nyere materiale, som er optegnet i nynorsk eller dialektfarvet normalnynorsk; navnlig fremhæver Bø Rikard Berge, hvis samlinger nu er blevet tilgængelige, men mange andre indsamlere er også udnyttet - en efter-skrift til Liestøls indledning gør rede herfor.

Bind III er uforandret, bortset fra at Bø i en tilføjelse til indledningen har redegjort for de senere års diskussion om sagnbegrebet.

Bd. IV er ligeledes uforandret, bortset fra en tilsvarende tilføjelse til indledningen af Bø.

Bd. V er uforandret, bortset fra små redaktionelle ændringer.

Bd. VI-VII er undergået lignende forandringer som bd. I-II. Rækkefølgen er her indrettet efter det nye fællesnordiske katalog »Types of Scandinavian Ballads«

(TSB). Der er skåret noget ned på antallet af ridderviser. Den hidtidige praksis, at udgive restituerede former af viserne, er opretholdt, men i overensstemmelse med den seneste generations forskningsinteresser er desuden medtaget et antal urestituerede tekstformer, som kan give et mere præcist billede af optegningsarbejdet (man kunne ønske, at det samme var gjort i eventyrbindene). Tekstnoterne er ajourført, og Bø har føjet et afsnit om indsamling og udgivelse af ballader til Liestøls indledning.

Alt i alt et stateligt værk, hvis betydning først og fremmest ligger i den folkelige udbredelse og i den sproglige påvirkning i retning af et rent (dvs. ikke danskpåvirket) nynorsk. Liestøls indledninger må derimod nok på mange punkter siges at være forældede, og Bøs tilføjelser bøder vel på manglerne, men peger kun forsigtigt fremad. Ved en evt. 4. udg. bør indledningerne utvivlsomt nytænkes - hvad der kan få indflydelse på hele værkets anlæg og sigte. På langt sigt vil det være svært at fastholde en opfattelse af folkedigtningen som et sprogligt-nationalt monument.

Bengt Holbek.

Håndbøger fra Gyldendal

Henning Dehn-Nielsen: 348 oldtidsminder i Jylland og 356 oldtidsminder på Øerne, begge kr. 92,-.

Johan Exner: 400 danske landsbykirker, kr. 87,-.

Axel Bolvig m. fl.: 148 danske bykirker, kr. 54,-.

Sys Hartmann: 50 palæer og landsteder, kr. 92,-.

Gorm Benzon: Gyldendals antikvitetshåndbog, I-II, kr. 296,-.

Gyldendals forlag har i de senere år udsendt en række håndbøger for folk, der interesserer sig for »gamle dage«, især for

hvad der er overgivet os af materielle levninger: oldtidsmindesmærker, kirker, landsteder og palæer – og antikviteter.

For at begynde forfra:

Henning Dehn-Nielsen har skrevet om oldtiden i de to bøger: 348 oldtidsminder i Jylland og 356 oldtidsminder på Øerne. Det er velredigerede og gennemillustrerede redegørelser for, hvad man kan se i terrainet, men også for baggrunden og detaljerne: bøgerne indledes med en oversigt over områdernes forhistorie, hvorefter der kommer en gennemgang af de betydeligste fundlokaliteter og oldtidsminder, ordnet amtsvis, ligesom de vigtigste arkæologiske museer er nævnt. Bag i bøgerne er der ordforklaringer, omfattende såvel fagterminologi som beskrivelser og tegninger af oldsags- og oldtidsmindetyper, litteraturliste, stedregister og personregister. De personer, der nævnes, er alle der nævnes i bogen, sagnkonger, historiske personer, forskere og kunstnere, der har beskæftiget sig med oldtiden. Det er en selvfølge, at der også er kort og tidstavle, det er nemlig uhyre velredigerede bøger. Skam skulle også få forfatteren, om det ikke var, han er Nationalmuseets forlagsredaktør.

Efter oldtiden kommer middelalderen – også i Gyldendals serie: »148 danske bykirker« og »400 danske landsbykirker«. Kirke-bøgerne er redigeret på samme måde som oldtidsminderne (eller rettere omvendt, for kirkebøgerne kom først): Indledning om kirker og deres inventar gennem tiderne, regional gennemgang og ordforklaringer med instruktive tegninger bag efter. Kun bykirkerne har dog litteraturliste og personregister – men begge er forsynede med kort. Hovedkraften i kirkebøgerne er Johan Exner, der alene står for landsbykirkerne, medens han i bykirkebogen »kun« står for oplægget. De skrivende medarbejdere er Axel Bolvig, Inger Budtz-Jørgensen, Johannes Exner og Gunnar Hermansen.

De 400 landsbykirker er ca. en femtedel af dem, der er i landet, så udvalget har været et problem. Provst Exner har i forordet gjort opmærksom på dette, og trods mange hjælpere selv taget ansvaret. Han har lagt et meget rimeligt grundsynspunkt

på udvælgelsen: »at vise, hvor forskellige vore kirker er fra landsdel til landsdel trods megen lighed«. Det er klart, at man ikke kan få alverden med, når man skal klare ca. 4 kirker pr. side, og det er klart, at læseren ofte vil savne netop den kirke hun eller han holder mest af, når kun hver femte er med.

De enkelte kirker behandles på den måde, at bygningshistorien, inclusive moderne restaureringer, gennemgås, hvorefter inventaret beskrives: alter, døbefont, prædikestol osv. Hvor der er kalkmalerier, epitafier og særlige begravelser at lægge mærke til, er de naturligvis også med.

Man ved naturligvis en del mere om de 148 bykirker, så de får også mere plads. Roskilde domkirke f. eks. 25 sider, men her er der jo en masse danmarkshistorie at skrive – hvilket også gælder f. eks. Sorø, Ringsted og Odense. Udvalget er i øvrigt foretaget såvel med hensyntagen til landsdelenes repræsentation som til kronologien. Helt så repræsentativt har man ikke set på konfessionerne (eller religionerne). Den romersk-katolske kirke er repræsenteret, ligesom den reformerte og det mosaiske trossamfunds synagoge, men man har ikke taget f. eks. den ortodokse kirke eller den islamiske moske med. Forordet giver ingen forklaring på dette.

Man synes somme tider, at man får for lidt at vide om kirkerne, især landsbykirkerne, men det er uretfærdigt at kritisere forfatterne. Der er for mange til, at de kan behandles udtømmende i handskerumsformat, og der findes i øvrigt tilgængelig litteratur om mange af dem, ikke mindst i det af Nationalmuseets »kirkeværk« udsendte (men endnu ikke fuldendte) Danmarks Kirker – af hvilket der i mange kirker findes et særtryk i våbenhuset.

De 50 palæer og landsteder, Sys Hartmann beskæftiger sig med, ligger alle i København og omegn. Kortene på forsatsen, palæerne foran og landstederne bagi, viser hvor vi befinder os, også i de sociale lag. Det er fra Frederiksberg til Vedbæk, og for palæernes vedkommende især omkring Kgs. Nytorv.

Fænomenerne, palæer og landsteder, har da også forbindelse med den ønevældige kongemagt, der trækker adelen til

byen i sin tjeneste. Dels skal adel og embedsmænd have noget – helst repræsentativt – at bo i, og dels skal de samme have steder, hvortil de kan flygte fra byens stank.

Om disse huses skæbne siger indledningen, at kun eet af palæerne endnu er i privat eje, resten er overtaget af statsinstitutioner, ambassader, forsikringselskaber eller banker, og landstedernes vidtløftige haver er udstykket til parcelhusgrunde, medens de selv i mange tilfælde er revet ned eller ombygget.

Bogen er opbygget som de andre: Indledninger om, hvad palæer er, og hvad landsteder er, ordforklaringer, personregister og adresseliste.

De enkelte huse eller komplekser gennemgås bygningshistorisk, og ikke mindst ejerhistorien er der gjort meget ud af. Der ligger et stort arbejde bag denne bog med dens væld af detailoplysninger og meget store antal illustrationer, der strækker sig fra oprindelige tegninger, ombygnings-tegninger og gamle stik og malerier til gamle fotografier og fotografier optaget af forfatteren selv.

Gorm Benzons antikvitetsbog er af en anden art end de nævnte oldtids- og kirkebøger. Gyldendals antikvitethåndbog hedder den, og dens 653 sider er fordelt på to bind, der tilsammen koster 296 kr. Benzon går næsten direkte på sine ca. 4000 opslagsord, og »antikvitetsordbog« har været en mere dækkende titel, for den fremtræder overvejende som en specialiseret fremmedordbog. I det meget korte forord skriver forfatteren bl. a., at det har været nødvendigt at lade oldsager udgå. Hvorfor så ikke henvise til, at samme forlag har udgivet de ovenfor nævnte oldtidsbøger – ja, hvorfor konsekvent undlade overhovedet at henvise til anden litteratur. Det er klart, at man ikke kan behandle 4000 emner fyldestgørende, men det er uforståeligt, at forlagsredaktionen ikke har forlangt, at der blev vedføjet en omfattende litteraturliste; der findes nemlig en lang række fremragende skandinaviske specialværker om mange af de emner, Benzon giver en meget overfladisk behandling: om jernovne, fajance, keramik, ure, møbler, glas, lysestager, tekstiler, lak-

arbejder – og for den sags skyld også om de »jævne brugsting fra bondekøkken og stald«, som forfatteren meget rigtigt nævner som noget, man idag også regner for »rigtige antikviteter« modsat tidligere, da det kun var »højerestandens luksusbetonede effekter«.

Bortset fra at være en fremmedordbog er antikvitetsbogen en god ordbog over materialer – hvis man ved, hvad de hedder i forvejen, og der er mange numismatiske oplysninger – men hvordan finder man ud af, at det er en dukaton: sølv mønt slået i Nederlandene fra ca. 1582 til 1792, man har fået fat i?

Kort sagt: alfabetet er ikke til megen hjælp, hvis man vil bestemme antikviteter. Til det brug havde en række fyldige oversigtsartikler været nyttige – og, det kan ikke gæntages ofte nok, litteraturhenvisninger.

Det er ærgerligt, at Gorm Benzons viden ikke har kunnet organiseres på en sådan måde, at andre kan finde frem til den. Forlaget skriver på smudsomslaget: »Med Gorm Benzons antikvitethåndbog i hånden skulle den interesserede, hvad enten han er samlere eller en famlende amatør, have en fair chance (for at blive den handlendes ligemand)«. Det passer ikke. Amatøren har ikke en chance.

George Nellemann.

The Faber Book of Northern Legends

Edited by Kevin Crossley-Holland, Illustrated by Alan Howard. London: Faber and Faber, 1977. 236 sider. £ 4,50.

Kevin Crossley-Holland er kendt som oversætter – blandt andet af *Beowulf* – og udgiver af bøger for børn og unge. I sin nye bog har han samlet 22 historier om nordiske guder, germanske sagnhelte og islandske sagafigurer. Alle historierne gengives på engelsk, men desværre i oversættelser eller bearbejdelser, der er vidt forskellige i sprogtonen og i tilblivelstid (fra Walter Scott til Hermann Pálsson).

Bogen kunne have været ganske interessant, hvis den havde været tænkt og udført som et prøvekort på, hvad man gennem tiderne har præsteret af bearbej-

delser af norrøn litteratur og germansk sagnstof i engelsk litteratur – især hvis brudstykkerne havde været ledsaget af en vurdering eller kommentar. Walter Scotts, William Morris' og W. H. Audens indsats på dette felt er vel et studium værd, men disse tre studeres bedre udenfor den kalejdoskopske ramme, hvori de er anbragt i denne bog. Bogen er alene en antologi, som til opmuntring – formentlig for yngre læsere – præsenterer den nordiske (germanske) sagn- og gudeverden som et alternativ til sydens klassiske mytologi. En sådan hensigt har noget kønt, nationalromantisk ved sig, som en dyrker af nationalvidenskaberne ikke kan vredes over, men som nok kan forbavse det læsende publikum i vore dage.

Bogen tager sig ganske flot ud med virkningsfulde tegninger, som kan vække bifald hos Tolkien-tilhængere. Samlingen af historier gør i øvrigt et ret tilfældigt indtryk – men det er der jo så mange antologier der gør – og bogen er besynderligt indrettet. Fra verdens skabelse efter den norrøne Edda-tradition går turen over de heroiske århundreder i germansk tradition til islandsk middelalder med Amerikas opdagelse og tilbage til Eddernes verden for at slutte med Ragnarok.

Bogen slutter med en kort og ikke videre gennemtænkt bibliografisk note samt et register.

Hans Bekker-Nielsen.

Det forsømte århundrede

Arv og Eje 1976. Udgivet af Dansk Kulturhistorisk Museumsforening. 126 sider, illustreret.

Når 7 folkelivsforskere med Bjarne Stoklund i spidsen har kaldt perioden fra 1870'erne til i dag »Det forsømte århundrede«, skyldes det dårlig samvittighed på professionens vegne: Man har ikke været indstillet på at studere sin egen tids kultur og den, der kom lige før, man så sig glad og blind på den gamle bondekultur, især dens kønne frembringelser, der fandtes på bedrestillede gårde. Det er klædeligt med en dårlig samvittighed, så meget mere som den i bo-

gen »Det forsømte århundrede« er omsat i et katalog over påtrængende forskningsemner, hvor øverst står »et studium af arbejdernes livsvilkår og levevis«, fordi det »nok er (det) mest forsømte felt overhovedet i »det forsømte århundrede«.

Folkelivsforskningen er delvis et barn af de usikre forhold, der blev skabt af den fremvoksende industrialisme, der i 1870 havde nået et højt stade. Stoklund peger på, at det var i firserne, forskningen i den danske bondekultur rigtig kom igang. Stoklund mener, at bønderne ved at blive magthavere også var ved at blive fremmede for deres egen kultur, og så måtte de have nogen til at sørge for den kulturelle identitet, og det blev bondekulturhistorikerne. – Jeg tror, der er meget om Stoklunds forklaring, men den er for enkel, for det var ikke kun venstrebønderne, der på museer søgte at vinde, hvad de undervejs tabte i kulturel identitet. Der var sikkert elementer af venstreselvbevarelse i den ny dyrkelse af den gamle bondekultur, men der var også en romantisk-æstetisk interesse, der kom fra det københavnske borgerskab. Man svælgede dér i guldaldermyter, og Agnes Slott-Møller malede dem op på store folkeviselærreder, mens der sydfra med Jugend-stilen kom dét tilskud af tysk-østrigsk mystik, vi lykkeligt havde undgået i den tidlige romantik. Det æstetiserende borgerskab og venstrebønderne mødtes i interessen for bondekulturen, men det var ikke ad den samme vej, de kom til den. I alfald forhindrede dette møde folkelivsforskerne i at nå længere ned end til bondestanden, og det forhindrede dem i at tænke historisk og sociologisk. Når Tang Kristensen idag huskes som den store fra denne tid, er det fordi, han ikke blev hængende i den velhavende bondestand, og fordi han både tænkte sociologisk og historisk. Han havde ikke meget tilovers for borgerskabets og højskolens påståede interesse for historien: De var ude efter myter, han ville undersøge menneskers konkrete rolle og skæbne i samfundets udvikling. Hans aner rakte ned til den klarhovedede oplysningstid. Det var slet ikke god tone sammenlignet med f.eks. Axel Olriks iver efter at holde folkekulturen udenfor

samfundshistorien for des bedre at kunne dyrke sine body-buildede Frølich-helte, som talte saga-sprog.

Stoklunds pegen på sammenhængen mellem »tiden« og den kulturhistoriske forsknings opblomstring er rigtig. Endnu en gang må det siges, at vi savner en videnskabs-historisk udredning af disse forhold. Folkelivsforskerne har selv brug for at få analyseret og anskuelliggjort deres fortid, som ofte rummer svaret på mange af de aktuelle spørgsmål. Det er Stoklunds egen formulering af kulturhistoriens nytte. Som altså også må gælde for kulturhistorikere. Og husk: Det skal ikke bare være idé-historie! Ideerne må have kød og blod!

Men i »Det forsømte århundrede« peges der på mange ting, som bør tages op. Grundlæggende forhold som produktionsvilkårene, der ændrede forholdene mellem mennesker på den måde, at overføringen af erfaringer fra generation til generation ikke længere var så vigtig, og folk blev specialister, der talte dårligt sammen. Profitinteressen blev en faktor, der afgørende kom til at dominere interessen for varens kvalitet. Folkelige bevægelser som grundtvigianismen, indre mission og arbejderbevægelsen blev stærke, foreningslivet tog en fastere form, og foreningsbestyrelserne blev små vugger for udøverne af det repræsentative demokrati. Samfærdslen forandredes og blev lagt på blanke skinner, nye byer opstod – måske mere som resultat af befolkningsøgningen end af banerne. Hele kulturlandskabet kom til at se anderledes ud: Kolonihaverne voksede frem, sportspladserne, andelsbevægelsen med dens mejerier og brugsforeninger, slummen blev en normal måde at bo på for mange. Det er fortræffeligt, at Stoklund har lavet dette emnekatalog for forskere!

Hans indledning er fulgt op af seks artikler: Else-Marie Boyhus har skrevet om »Industribonden«, om de afgørende indgreb i dyrkningen som stigende konjunkturer har medført, særligt på Lolland-Falster. Margaretha Balle-Petersen har skrevet vigtige sager om foreningerne – hun ville faktisk helst døbe tiden om til »Foreningstiden« – og Poul Balle-Peter-

sen prøver at udrede nogle af de spægede tråde omkring vore »Stationsbyers« opståen: Det var ikke bare banerne, der skabte dem, også befolkningstilvæksten spillede ind og måske flere ting endnu. Ulla Thyrring har med udgangspunkt i sit museum, Herning Museums placering i vort betydeligste tekstilområde beskrevet, hvordan de nye væve- og strikkemaskiner lavede hjemmene om. Birte Friis har bl. a. skrevet om købstadsindflydelsen på landbohjemmene og Aase Faye om den tids plastic, støbejernet. Ingen af artiklerne er afhandlinger. de er studier, skitser, opdagelser, opridsninger og temmelig forskellige i henseende til emnets omfang, metode og stil. Men de repræsenterer vigtige forsøg på at grave sig ind i et nyt område, og det er fint.

Ej heller er nogen af dem arbejderstudier, selv om de berører problemet alle sammen. Men det er vigtigt, man følger Stoklunds råd og sætter dette emne i focus. Det er ikke tilfældigt, at folkelivsforskerne forsømte dem, der skabte århundredets værdier med deres arbejdskraft. Det gjorde magthaverne også. Den herskende videnskab er de herskendes videnskab. Der er positive tegn på, at denne regel ikke længere gælder helt for folkelivsforskere. Studiet af »De forsømtes århundrede« er ved at komme igang.

Eske K. Mathiesen.

Niels-Arvid Bringéus: Människan som kulturvarelse: en introduktion til etnologien

Liber Läromedel, Lund 1976. 181 s., ill.

Den uhyre produktive etnologiprofessor ved vort nærmeste svenske universitet har givet os en letlæst fremstilling af, hvad tvillingedisciplinerne folkelivsforskning og folkemindevidenskab – der i Sverige er samlet under faget etnologi – står for. At etnologen studerer mennesket indebærer, ifølge Bringéus, at han nærmer sig det fra kultursiden og ikke fra samfundssiden. Den overlader han sociologer, socialpsykologer og socialantropologer at tage sig af; dog ikke helt, for den sociale kontekst (socialt

miljø) er den ene af de tre dimensioner, som etnologen studerer mennesket som kulturvæsen i; de to andre er tid og rum. I stedet for »mennesket« skulle vi nok hellere sige »mennesker«, for, stadig ifølge Bringéus, det er ikke individet som kulturvæsen, men mennesket som gruppe og samfundsvæsen, der optager etnologen, når han forsøger at løse sin hovedopgave: at studere den kode af kulturelle træk, som karakteriserer menneskene i et givet samfund (s. 44, 47 f.).

Efter nogle indledende kapitler med forskningshistorie og definition af faget og dets områder følger tre kapitler, der er helt forunderlige ved på en gang at være en spændende orientering om de seneste årtiers svenske forskningsresultater og samtidig en klar og inspirerende eksposé af svensk etnologis grundbegreber og hovedkategorier. Meget af dette genkender man selvfølgelig fra tidligere forskning – såvel svensk som udenlandsk – men det er Bringéus' fortjeneste at have manipuleret og ekserceret med alle disse teoretiske værktøjsstykker og enkeltstående analysemodeller, så der er kommet en sammenhængende etnologisk teori ud af det, hvormed man kan angribe så at sige ethvert objekt i den industrialiserede verdens folkekultur i fortid såvel som nutid.

I det første af disse forunderlige kapitler gennemgås de kulturelle dimensioner: tid, rum og socialt miljø. Om tiden fremhæver Bringéus, at det ofte er materialesituationen, som afgør, om etnologen kan få denne dimension med ind i sin undersøgelse, og dette visualiseres med tre forskelligt formede ruser, der illustrerer henholdsvis »observationsmodellen« (nutidsmateriale), »traditionsmodellen« (traditionsoptegnelser vedrørende forholdene i mands minde) og »arkivalie-modellen« eller »den historiske model« (skriftligt materiale fra ældre perioder nedfældet på ikke-etnologiske forudsætninger). Men undertiden kan man dog, selv på grundlag af nutidsmateriale få en kronologisk dybde i undersøgelsen, som det f.eks. er tilfældet med Tore Gjöterbergs studie af en tå-remse indsamlet gennem TV. Navnene på de enkelte tæer lader sig nemlig tolke som reminiscenser

af en Mariakultens ABC, som forfatteren mener sig i stand til at rekonstruere. I forbindelse med den rumlige dimension drøftes kulturgrænser, og som eksempler på social dimension fremdrages blandt andet forfatterens egen undersøgelse af klokkeringningsskikke. I Lund var det således i 1805 kutyme at ringe til begravelse for husmænd og tjenestefolk kl. 9, for arbejdere kl. 10, for det bedre borgerskab kl. 11 og for adel kl. 12.

Det andet af de forunderlige kapitler handler om de kulturelle processer: tradition, diffusion og kommunikation. Om traditionsprocessen (der nøje hænger sammen med den første dimension i forrige kapitel: tiden) fremhæves det, at det er en levende proces, hvor den enkelte traditionsbærer har indflydelse på det, som overleveres. Der skelnes mellem seks former for tradition (hver formidlet på sin karakteristiske måde): Manuel eller teknisk trad. (ved lagtagelse og efterligning); adfærdstrad. omfattende fra hilsevaner til bryllupsskikke (lagtagelse); mundtlig og skriftlig tradition, begge vedrørende kundskaber og værdinormer, men mens den første formidles direkte, formidles den anden over afstand i tid og rum; og endelig billedtradition, spændende fra vævemønstre til vægmaleri og bogillustration. Diffusion hænger sammen med den anden dimension, rummet, og eksemplificeres bl.a. med hesterivens udbredelse fra Malmø-egnen i 1768 til hele det sydvestre Skåne i løbet af de følgende 80 år. Denne spredningsproces lader sig følge gennem et detaljeret studium af skifter fra den pågældende periode. Omvendt har vi i kirketagnings-skikken et eksempel på det modsatte af diffusion, nemlig regression, idet denne skik, fra at være almindelig i hele Sverige i 1909 gik voldsomt tilbage i hele landet og i 1945 var gået af brug de fleste steder, hvilket var nok så forståeligt, eftersom den bygger på en gammel opfattelse af kvinden som uren efter fødselen. Kommunikationsprocessen hænger særlig sammen med den tredje dimension, socialt miljø. Den kan lagtages i enkle former, som f.eks. spredningen af en vittighed i en skoleklasse, eller i komplicerede modeller med ind-

bygget tilbagekobling (feedback), og det er særligt her, at etnologen møder sin opgave med at studere den kulturelle kode i en given kultur, for så at sige alt lige fra byggeskik og dragter til omgangsformer og boligindretning lader sig aflokke et informationsindhold og tolke som dele af et ikke-verbalt tegnsprog.

Det tredje næsten lige så forunderlige kapitel handler om kulturel adfærd, som opdeles i skikke, riter og normer. Skikkene har noget med tiden at gøre, f. eks. ved fester og kalenderdage, eller ved overgangsriter som f. eks. polterabend. Riterne har dog ikke noget specielt med rum at gøre, medmindre man vil gå så vidt som til at tale om det »kognitive« rum, for, som det påpeges, er riterne en måde at udfylde hullerne i vor erfaringsverden på, en måde at konkretisere det ukendte på, og derfor på sin vis rationelle. Normer har noget at gøre med socialt miljø, til gengæld harmonerer de dårligt med de to forrige begreber, idet sæder og riter, som det hedder, er kanaliseret kulturel adfærd og som sådan dybest set udtryk for normer og vurderinger. Her er det ligesom Bringéus har ladet det kognitive synspunkt sprænge sit etnologiske system i stedet for at underordne det etnologien, som han jo har gjort det med det kommunikationsvidenskabelige (semantiske) synspunkt i forrige kapitel.

Bringéus slutter med et kapitel om etnologiens kildemateriale: Optegnelser, arkivalier, genstande og billeder. Der er med vilje ikke gjort noget ud af feltarbejde, hvor der i forvejen findes adskillige håndbøger. Under arkivalier har forfatteren valgt at begrænse sig til skifter og kirkebøger. Man kunne måske nok have ønsket sig, at han havde skrevet lidt mere om arkivaliers principielle betydning som etnohistorisk kildemateriale. Under billeder omtales også film, men de tolv linjer, som ofres herpå, vidner ikke om nogen dybere forståelse af den revolution, som dette medie har betydet for vor disciplin.

Hele bogen er et vidnesbyrd om den målbevidsthed, hvormed svensk etnologi har arbejdet gennem snart mange årtier, en målbevidsthed der har ført til syste-

matisk udfyldning af det ene afsnit efter det andet af den store lære- og kundskabsbygning, som vore venner på den anden side af Sundet kan fremvise. Det må ikke glemmes, at de har betydeligt flere murere på stilladserne, men de har dog nok også i højere grad end os herhjemme kunnet blive enige om, hvilken bygning det var, der skulle arbejdes videre på. Allerede gamle N. F. S. Grundtvig udtalte, at svenskerne dannede skoler, mens danskerne var pragmatiske individualister og forskede hver i sin retning. Ser vi tilbage på de sidste tiårs erfaringer inden for vor hjemlige folkloristik, fristes man til at synes, at lidt svensk skoledannelse måske alligevel ikke havde været af det værste. Netop i denne situation kan Bringéus komme til at udfylde et tomrum med sin klare og inspirerende fremstilling af etnologiens mål og metoder.

Bogen er rigt illustreret, dog med nogle antropologiske symboler anbragt på hovedet (s. 77), og nærværende anmelder er forvekslet med Henning Henningsen på Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg (s. 139). Endelig kunne man måske indvende, at bogen har en lidt prætentiv titel, for ret beset handler den kun om »Svensken som kulturvæsen«, selv om den også kan læses med stort udbytte af kulturelt interesserede danske og fjernere boende kulturvæsener.

Gustav Henningsen.

Erna Lorenzen og Ulla Thyrring:

Folketøj på landet 1830-1880

108 sider. 256 illustrationer, heraf i farver tre prospekter og 52 næroptagelser af dragtdele. Farveillustrationer på bindets forside og indersider. Litteraturliste. Stikordsregister. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck A/S 1977. Pris: kr. 174,50.

Med sin disputats i 1975 satte den førstnævnte af forfatterne en diskussion igang om klædedragtens karakter blandt landbefolkningen i Danmark, før end industrialiseringen satte ind omkring midten af 1800-årene. Dr. Lorenzen har i sin nye bog som medarbejder haft Ulla Thyrring, der som leder af Herning Museum ligeså

har indsigt i dragthistorien og god erfaring i vejledning af folkedansere ved kopiering af de gamle bondedragter. Den foreliggende bog med sit forholdsvis begrænsede omfang og grundigt illustreret har til formål at være håndbogen for kopiering af dragter.

Stadigt tilbagevendende spørgsmål i denne forbindelse er: I hvor høj grad har folks klædedragt været egnspræget i ældre tid på landet? Hvorledes forholdt dragterne sig til skiftende moderetninger? Hvor har der gjort sig individuelle træk gældende? Dertil kommer ved kopieringen problemer ved at skaffe tilfredsstillende materialer til at opnå de tilsigtede virkninger.

I den videnskabelige drøftelse af disse spørgsmål er der ikke med den foreliggende bog blevet tilført nye synspunkter. De to forfattere har i lighed med disputatsen fra 1975 fastholdt, at påklædningen på landet i Danmark stort set var ensartet i det mindste i den omhandlede periode fra 1830-1880, således at man bortset fra de øer, som var præget af skibsfarten, hovedsagelig skal regne med egnspræg i kvindernes hovedtøjer.

Der er i bogen fremlagt et stort materiale af bevarede klædningsstykker fra landets museer. Forfatterne bør roses varmt for det store arbejde, som ligger bag udvælgelsen af disse mange genstande. Bogen omhandler en periode, fra hvilken der er overleveret et stort antal dragtdele, og mange af dem tillige med oplysninger om deres oprindelige brug. Det må indskydes, at de mange tegninger af konstruktionsdetaljer ikke bør få læserne til at stole på dem som snitmønstre til kopieringsbrug. Selv om der er givet anvisning på størrelsesforholdene, vil der ved kopiering være brug for mange oplysninger, som ikke fremgår af tegningerne. Disse har deres værdi i bogen som typer til at udbygge det indtryk, vi ivotrigt kan danne os ud fra samtidens fotografier og genbilleder, hvoraf et rigt materiale også er med.

Det er værdifuldt, at de bevarede dragtdele har fået en så fremtrædende plads i redegørelsen. Det er ligeså glædeligt, at der gengives ting fra landets lokale museer. De rummer i mange til-

fælde samlinger, som bør udnyttes i langt højere grad, end det hidtil har kunnet lade sig gøre. Det kræver dog en betydelig indsigt i dragtstykkernes datering, for at de kan blive kombineret til en tidsmæssigt sammenhørende dragt. Det synes at være en del af sigtet med bogen netop at give dens læsere denne fornødne baggrundsviden, men dette er ikke tilfredsstillende opnået. Dateringer savnes i høj grad. Inden for denne periode på et halvt hundrede år, som bogen gør rede for, har modebilledet ændret sig afgørende, men bogen giver ingen hjælp til at følge virkningerne af dette på landbefolkningens påklædning.

Vedrørende figur 109 virker bemærkningen »Bul med rundet udskæring var mest almindelig, denne er fra Sydtynk påfaldende. Ganske rigtigt har den pågældende bul rundet halsudsækering, men har ivotrigt faconlæg ved taljen. Denne tilpasningsmåde kom frem med empiriemodens ret tynde stoffer i begyndelsen af 1800-årene, men vandt næppe større udbredelse, førend den stærkt korsetterede mode gjorde sig gældende i løbet af 1860'erne og 1870'erne. På den tid var bullen gået af brug de fleste steder. At dømme efter både dette og andre eksempler dog tilsyneladende endnu ikke for Sydfyns vedkommende. Eksemplet kan derfor ikke siges at være heldigt valgt. Bullen er snarere vidnesbyrd om, at et modetræk i tilskæringen er blevet tilpasset den sydfynske dragttradition. De fleste andre steder var man gået over til hele kjoler eller sammenhørende liv og skørt, jævnfør ivotrigt bogen andetsteds, f. eks. figur 34 og 112.

Kapitlet om hovedtøj afsluttes på side 60 med sætningen: »Desuden har man ofte haft flere typer af hovedtøj på samme egn.« I sin korthed må den siges at være egnet til at give misforståelser hos læseren. Der gjorde sig ganske rigtigt en vis modeændring gældende for kvindehovedtøjernes vedkommende, omend forbillederne ikke uden videre kan findes i den almindelige europæiske mode. Disse tidsmæssige forandringer har bevirket, at der til stadighed kunne være forskelle mellem ældre og yngre kvinders hovedtøjer inden for de enkelte områder.

Men typen må siges at være blevet fastholdt.

Den kortfattede form synes i det hele taget at være en hindring for en tilstrækkelig uddybning af problemerne. Med den stærkt stigende interesse for folkedans og dermed for de dertil benyttede dragter, som kommer til udtryk i disse år, er behovet for oplysning om dragternes rette udseende påtrængende. Dette er i og for sig inspirerende set fra et museumssynspunkt, idet spørgsmålene for at nå til en besvarelse må medføre iagttagelser, der ellers ikke ville blive foretaget. Imidlertid er presset så kraftigt, at iagttagelserne ikke når at blive draget ind i en videnskabelig sammenhæng, og mange sider af dragtens kulturhistorie må derfor endnu siges at være ukendte. For dem, der i forvejen savner kendskab til arbejdet med de overleverede dragter, vil den kortfattede, populære form i bogen derfor give anledning til at tro, at sagen er problemløs.

I særlig grad kommer en usikkerhed frem i bogens titel og i indledningskapitlets overskrift: Folketøj, folkebilleder og folkedans.

I almindelig dansk sprogbrug betegner folkegenstande eller forhold, som vedrører tjenestefolk. Omend forfatterne gerne har villet omfatte også tjenestefolks påklædning, er bogens emne dog den påklædning, som (alle) folk på landet bar. En særstilling indtager ord som folkedans, folkedragt, folkekultur, udviklede med den voksende interesse især i løbet af 1800-årene blandt byboer for landbobefolkningens, som man mente, mere oprindelige kultur. Her skal ikke tages stilling til selve denne bevægelse, men det kan konstateres, at den har givet hævd til visse sammensætninger af ord med indledningen folke-. Blandt disse findes folkedans og folkedragt, men derimod ikke de her anvendte, som må stå for forfatternes egen regning, og som tilmed er upræcise.

Dr. Lorenzen har i tidligere publikationer beskrevet »Folks tøj«, således i disputatsen i 1975. Denne betegnelse må siges at være langt mere rammende for indholdet. Ordet folkebilleder har næppe heller været anvendt tidligere.

Den gængse betegnelse for denne art af billeder er folkelivsbilleder.

Med »Folketøj på landet 1830–1880« har vi fået et stort og instruktivt materiale af billeder af tøj båret af bønder i tiden omkring midten af forrige århundrede. Blandt andet er de mange farvegengivelser et væsentligt tilskud til det hidtil tilgængelige. Læst og brugt med omtanke og sammen med de øvrige gængse oversigtsværker vil bogen kunne blive til glæde for mange under arbejdet med vore gamle bondedragter.

Hanne Frøsig Dalgaard.

Gun Herranen og Lassi Saressalo (red.): NIF's andra nordiska folkloristiska ämneskonferens, Bergen 21.–23.10.1976
NIF Publications no 5. Turku 1976. 116 sider. Fås hos Nordiska Museets Bokförmedling, S-115 21 Stockholm.

Antallet af konferencer, symposier og seminarer indenfor folkeminder og folkelivsforskning er i de sidste ti år steget bemærkelsesværdigt. Særligt temaorienterede møder og specialistkonferencer har præget udbuddet, og et af de nyere tilbud er den nu for anden gang afholdte »ämneskonferens« – fagkonferencen, der henvender sig til undervisere i folkloristik ved universitetsinstitutterne i Norden. Konferencerne arrangeres af Nordisk Institut for Folkedigtning, der også har udgivet denne rapport.

Ämneskonferensen i 1976 havde til hensigt dels at give deltagerne lejlighed til diskussioner om faget folkloristik's almene problemer, dels at give deltagerne gensidig information om undervisningsmetoder og undervisningens opbygning og indhold. For at opfylde dette mål gav man arrangementet fire hovedtemaer:

- I Metodisk analyse af nordisk folkloristik.
- II Ideologiske konsekvenser af feltarbejde.
- III Folkloristikkens samfundsrelevans.
- IV Folkloristikkens profil – analyse af undervisningen i de forskellige nordiske lande.

I rapporten har de tre første punkter hver et hovedindlæg og en eller flere kom-

mentatorer. Det fjerde punkt har Indlæg fra fire af de nordiske lande om undervisningens opbygning og indhold. Der er ikke gengivet noget fra gruppemøder eller debatten i plenum. Under de tre første temaer var hovedindlæggene henholdsvis I: Outi Lehtipuros Folkloristik – kulturvidenskab? II: Lauri Honkos Om feltarbejdets rolle i traditionsforskningen, og III: Bengt Holbeks De magtesløses spil.

Formen med indlæg og kommentarer kan være både god og givende. Indlægget »De magtesløses spil« er en af de mest spændende nye tværfaglige angrebsvinkler på folkloristisk stof og skulle derfor være velegnet som debatoplæg. Det handler dog kun indirekte om temaet: Folkloristikens samfundsrelevans. Og ingen af kommentarerne udtrykker nogen forståelse for dette indlægs faglige perspektiver; to koncentrerer om, hvordan folkloristikken skal forsvare sig imod eller imødegå politikkens og bevilligende instansers vage ønske om samfundsnyttig, humanistisk forskning, to angriber indlægget politisk for ikke at være marxistisk nok! Med dette indlægs skæbne er der antydnet noget generelt for relationerne mellem konferencens mål, temaer, indlæg og kommentarer.

At skulle anmelde en konferencerapport som den foreliggende føles lidt som at skulle beskrive en festmiddag, hvor man ikke selv har været med, og hvorfra man kun har festtalerne til sin rådighed. Da 2/3 af hovedtalerne i øvrigt har ladet deres ord trykke i andre sammenhænge, virker denne publikation mere som en kvittering til værtsinstitutionen og bevillingsgiverne end som en rapport. Men vil man se et eksempel på det nye i dansk folkloristik, er den værd at anskaffe.

Carsten Bregenhøj.

Jonas Frykman: Horan i bondesamhället
Liber Läromedel, Lund 1977. 237 s. Pris: 27 sv. kr.

I Sverige blev den tidligere licentiateksamen afskaffet for nogle år siden og doktorgraden reduceret til et niveau, der

svarer nogenlunde til forholdene i flere andre europæiske lande og U.S.A. Mens de gamle doktorafhandlinger var fåtallige, og licentiatafhandlingerne sjældent blev publiceret (af en oversigt fra Institutet för folklivsforskning i Stockholm fremgår det, at kun ca. 1/3 af licentiatafhandlingerne er trykt og da ofte i stærkt forkortet form), så fører den nye ordning en jævn strøm af publicerede afhandlinger med sig. Og de trykkes i en form og til en pris, der gør dem tilgængelige for en meget bredere kreds end fagfolkene.

Det er virkelig en positiv udvikling for etnologien, hvis forskningsresultater har så store formidlingsmuligheder i sig. Men når dette er sagt, er det også på sin plads at tilføje, at det kan volde problemer at tilpasse sig den nye situation. Det er ikke så ilgetil at skrive en afhandling, der både skal igennem en faglig bedømmelse og i den samme form kunne læses af lægfolk. Man mærker tydeligt, at Jonas Frykman har gjort sig umage med den sproglige form, og han skriver meget veloplagt, men de gode hensigter ødelægges af de mange fagudtryk, der ikke forklares, og af den overdrevne og ukritiske brug af fremmedord.

Ved valget af emne har Frykman taget yderligere et skridt i den retning, der har gjort sig stadig mere gældende indenfor etnologien i de senere år, nemlig at tage udgangspunkt direkte i de mennesker, hvis kultur faget har som sit mål at beskrive og forklare. For at undgå misforståelser er det vigtigt allerede her at nævne, at betegnelsen hore – i modsætning til nutidigt sprogbrug – i Sverige tidligere blev brugt om alle kvinder, der fødte barn udenfor ægteskabet.

Efter det første indledende afsnit om problemstillinger og indfaldsvinkler behandles forskellige aspekter af horens forhold til de mennesker og det samfund, som omgav hende: Horen som samfundsfare, horen i kvindernes og mændenes verden, forskellige metoder til at afsøre en hore og til at markere hendes status. Endelig skildres præstens og kirkens sanktioner, forskellene i behandlingen af mænd og kvinder, som havde levet løst, og den ugifte mors senere livsforløb. I afhandlingens sidste afsnit om

horen og samfundsforandringen præsenteres to modeller til forklaring af det voldsomme opsving i antallet af fødsler udenfor ægteskab, som finder sted i visse områder af Sverige i løbet af 1800-årene.

Blandt de mange positive træk ved afhandlingen skal her nævnes, at et stort materiale til belysning af kvindens stilling i bondesamfundet findes samlet, et materiale som ellers er spredt i forskellige kildegrupper, og som selv i optegnelsesmateriale er splittet op under forskellige emner. Desuden er der foretaget en sammenkobling af folkloristisk og etnologisk materiale, noget der antagelig vil fremstå som mere og mere uomgængeligt fremover.

Jeg kunne godt have tænkt mig en noget mere detaljeret redegørelse for det teoretiske udgangspunkt for afhandlingen. Hovedvægten ligger på den strukturelle side, og det er en Indfaldsvinkel, som på mange punkter er spændende og givende. Samtidig savner man den forankring til den konkrete samfundsmæssige virkelighed, som vi som etnologer oftest er forvænt med at få. Et af de mest brændende spørgsmål – hvem der blev høre – belyses således kun gennem et par lokalstudier foretaget af andre etnologer.

I indledningen påpeger forfatteren, at skildringen af horens situation ikke er målet i sig selv, men et middel til at beskrive det samfund, der skabte hore og fordømte dem. Nu er der jo stadigvæk kun få etnologiske arbejder, der direkte behandler kvinders forhold, og jeg synes derfor, at der alligevel er grund til at gå ind på det billede, der gennem afhandlingens materiale tegnes af kvindens stilling i bondesamfundet.

Det er nemlig vigtigt at slå fast, at bogen ikke kun handler om horene, men om kvinden i bondesamfundet. Alle kvinderne var jo underlagt de samme vilkår, selvom visse grupper var mere udsatte end andre. Alle kvinderne løb risikoen for at blive stemplet som hore, hvis de indlod sig med en mand, som ikke ville tage følgerne af en eventuel graviditet.

Under gennemlæsningen af bogen blev jeg rystet af den kvindeforagt og kvindeundertrykkelse, der efter min opfattelse

kommer til udtryk i mange af de citerede optegnelser. Myten om bondesamfundets relativt frie og selvstændige kvinde får et grundskud.

Måske kan man indvende, at kvindeundertrykkelsen var størst eller mest åbenbar på det område, som Frykmans arbejde omhandler. Jeg føler mig heller ikke overbevist om, at det billede, forfatteren giver af begrænsningerne i kvindernes bevægelsesfrihed udenfor gårdens område, er korrekt. Men under alle omstændigheder kan man håbe, at de mange spørgsmål, der dukker op ved læsningen af bogen, kunne sætte en diskussion i gang om, hvad vi egentlig på nuværende tidspunkt ved om kvindens stilling i bondesamfundet.

Frykman giver både med sit materiale (og det er virkelig et misundelsesværdigt materiale, de svenske etnologer råder over) og sin analyse et vigtigt bidrag til kvindernes historie, men det havde unægtelig været spændende, hvis selve analysen havde været forankret i den kvindeforskning, der er produceret indenfor den sidste halve snes år.

Marianne Therkildsen.

**Henrik Krüger: Action, mand!
Rockerliv i Danmark i tekst og billeder**
Lyngø, Bogan, 1976. 165 s. Kr. 58,00.

Som almindeligt borgerdyr har man ikke videre kendskab til rockernes tilværelse, udover hvad man tilfældigt ser på gader og stræder eller støder på i medierne. Denne bog prøver at lukke op for rockerlivet.

Den fremtræder som en slags »rapport« i den efterhånden velkendte stil: nødtørftigt tilhuggede interviews suppleret med en hel del fotos, til sidst en lille ordbog over særlige rockerudtryk. Ingen analyse eller kritisk diskussion, det umiddelbare skal tale for sig selv. Intervieweren skriver i indledningen: »Jeg er selv jævnaldrende med bogens gennemgående figur, lederen af De vilde Engle, Bjørn Andersen. Men vi gik hver sin vej for tyve år siden. Mens jeg var at finde blandt de unge, der demonstrerede mod atomvåben og USA's krig i Vietnam, blev

han rock'er og var med til at glve demon-stranterne på hattepulden. Hvorfor?» Det er et godt spørgsmål, som man siger, når man ikke ved, hvad man skal svare; og et svar giver genne bog i hvert fald ikke. Bjørn Andersen understreger, at han hverken har haft en ulykkelig eller undertrykt barndom, men kommer af hvad han selv synes er gode forhold. Hans alt-dominerende interesse fra før han kunne få kørekort var cyklen, kværnen, svinet – han var den første i Danmark, der byggede sig en chopper med høj forgaffel – men denne interesse står der bare som noget absolut, som en poetisk besættelse: »Har du aldrig stået inde på stenbroen og pludselig fået øje på et skilt, hvor der f. eks. står: Oslo 400 km? Pludselig får man kuldegysninger over det hele. Der er noget, der rykker som bare fanden. Og lige med ét skider man på det hele og drøner derudad. Ud i naturen. På de store veje. Dyret synger – og man ser, at der ingen pansere er i nærheden. Så lægger man sig i flyver og fyrer hele lortet af med 200 km i timen. Skønt. Jeg glemmer alt, når jeg sidder på kværnen. Bliver et helt andet menneske« (s. 72). – »Det er sandsynligvis en tilfældighed, at jeg blev rocker ... Hovedsagen er, at jeg under alle omstændigheder ville have været aktiv. Det ligger i min natur« (s. 157). Bogens titel er Bjørns motto, kan man sige.

Kruger prøver at skildre rockerne, men ender med at skildre Bjørn. Det fremgår af sidebemærkninger her og der, at mange af Bjørns samtidige fra 50'erne er blevet almindelige borgerdyr, mens han selv har hængt ved og set en helt ny og noget anderledes generation af rockere vokse op. I virkeligheden er han, ærke-rockeren, altså langtfra typisk, hvad der svækker bogens dokumentariske betydning. Den må først og fremmest forstås som et portræt, overfladisk men farverigt.

Et problem man gerne havde set analyseret grundigt var rockernes forhold til politik; de har jo gang på gang spillet en rolle i forbindelse med demonstrationer og optøjer. Bjørn (og andre) fortæller, at de i grunden er ganske upolitiske; deres sammenstød med »fejlfarver« og

»langhårede« forklares som privat og personligt begrundede. Efter balladen omkring Saga-biografens forevisning af »De grønne Djævle« i 1969, hvor rockerne ødelagde de »langhåredes« demonstration mod filmen, fik de iflg. Bjørn et hemmeligt tilbud fra »nogle topfolk fra et par store koncerter« (s. 123), som ville have dem til at fortsætte kampen mod de venstreorienterede, hvad de dog afviste. Her var problemer nok at grave i, men Kruger synes blankt at godtage rockernes forklaringer.

Det bedste ved bogen, forekommer det mig, er dens skildringer af rockernes daglige liv, deres skikke og symboler, og deres ualmindelig saftige sprog. På det plan er den dokumentariske skildring sikkert pålidelig nok.

Bengt Holbek.

Oddbjørg Høgset: Erotiske folkeeventyr
Universitetsforlaget (Oslo/Bergen/Tromsø)
1977. 156 s. Nkr. 69,00.

En del eventyr og fortællinger handler om erotik eller har erotiske træk. Det ville der ikke være noget påfaldende i, hvis ikke de, der har givet sig af med at indsamle folkeminder siden tidligt i 19. årh., gennemgående havde tilhørt befolkningslag, som var opdraget til at betragte erotik som fy-fy, eller i det mindste som tys-tys. Denne puritanske opdragelse har ført til fordrejning i dokumentationen af den mundtlige fortælletradition på flere stadier: for det første har man simpelt hen undladt at optegne erotiske historier eller optegnet dem i »rønsat« tilstand; for det andet har man undladt at registrere, renskrive og studere det, man trods alt fik indsamlet, på linje med andet fortællestof; og for det tredje har man undladt at trykke dem. Som resultat sidder offentligheden i dag med et skævt og ufuldstændigt billede af fortælletraditionen.

Det er betegnende for denne mangeårige censur, at Oddbjørg Høgset kun har haft 200 tekster til rådighed for sit forsøg på at rette tingene op. Af dem har hun publiceret de 50. Men 200 tekster som resultat af mere end 100 års

Indsamling i en millionbefolkning! Den smule af dem, som hidtil er trykt, er kommet på tysk i en specialpublikation og på norsk i et privattryk, der kun udkom i 13 ekspl.

Tiderne har åbenbart forandret sig, siden et anset universitetsforlag nu kan udsende de samme sjofoter i pragtudstyr og med tegninger. Hvad ved tiderne der har forandret sig, beskæftiger Høgset sig nu ikke med, men hun giver da en kort indledning med redegørelse for de erotiske fortællingers norske indsamlings- og publikationshistorie, ligesom hver enkelt fortælling er fulgt af de oplysninger om optegnelsesforhold og parallelmateriale, som hører med til godt folkloristisk håndværk. Desuden funderer hun helt kortfattet over folks motiver til at fortælle disse historier, uden dog at nå ud over de elementære lagtagelser.

Høgset skiller klart – og givetvis rigtigt – bymiljøets og massemediernes »intellektuelle« historier og vitser, der undgår virkelighedens barske sprogbrug, men alligevel godt kan gå over stregen, fra folketraditionens ældre former, som »går rett på sak og brukar rette nemningar på del stadene det trengs«. Disse gamle historier, der nu for første gang foreligger trykt, er en hel del friskere og mere ligetil, end hvad vittighedsbladene kan byde på.

En ting er påfaldende: den maskuline optagethed af egen pragt og formåen og manglende interesse for erotikkens kvindelige side har åbenbart gamle aner. De fleste af historierne har, hvad man nuomstunder vil kalde et mandschauvinistisk forhold til kvinder. Det er slet ikke kommenteret.

Bengt Holbek.

Holger Rasmussen: Grønne kranse

Bukkar, skovmærke og mysike i folketraditionen. Nationalmuseet, 1977. 88 sider, ill. 38,00 kr.

Grønne kranse af skovmærker kan man endnu se om foråret hænge på stuevæggen især hos ældre mennesker både på land og i by.

Skikken med at binde kranse eller sælge små buketter af den velduftende

plante har været kendt over hele Danmark. For denne skik redegør overinspektør Holger Rasmussen nøje i en velskrevet bog, der er udsendt som Folkelivs studier nr. 5 fra Nationalmuseet. Holger Rasmussen har tidligere skrevet om de grønne kranse. En foreløbig studie kom i Danske Museer nr. IV 1953–54, og i *Etnologia Scandinavica* 1975 er en længere artikel, som nu i udvidet og bearbejdet form er udsendt som bog. Den vigtigste tilføjelse er kapitlerne om plantens plads i kunsten og de grønne kranse i Danmark på europæisk baggrund.

Bogens grundmateriale er et stort antal NEU-optegnelser, der er indkommet som svar på spørgeliste nr. 20 fra 1955 om indsamling af bær og planter. Materialet omfatter 273 besvarelser og er suppleret af et par aviskampagner samt seddelsamlinger fra Institut for Dansk Dialektforskning og Institut for jysk sprog og kulturforskning. Dette omfattende kilde-materiale støttes af Holger Rasmussens mange eksempler fra såvel skønlitterære som kulturhistoriske værker. »Grønne kranse« er trods sit beskedne omfang et eksempel på veldokumenteret forskning fremlagt på en tilgængelig måde.

De mange billedmæssige fremstillinger af kranse-sælgere, der omfatter både malerier fra 1700-årene og børnedagskort fra dette århundrede, suppleres af fotos af nutidige kransebindere ved Randers og på Fyn. En enkelt og underordnet anke må gælde hovedillustrationen til afsnittet om grønne kranse i Europa: Et litografi fra Flensborg dat. 1827 er et billede fra helstatstiden og dermed dansk og kan ikke belyse den »europæiske baggrund«.

I denne grundige bog synes at være samlet næsten alt tilgængeligt stof om dette emne, og senere forskere kan højst bidrage til en udbygning af Holger Rasmussens hypotese om grønne kranse anvendelse ved kirkespil på Kristi Himmelfartsdag.

Bogens overskuelige layout og indbydende udseende skyldes Jens Lorentzen, der atter har vist sin kunnen indenfor boghåndværk.

Inge Adriansen.

Holger Rasmussen:
Banketærskel og manglebræt
Nationalmuseet 1977. Kr. 32,00.

I Nationalmuseets serie af små temabøger med illustrationer fra museets samlinger har Holger Rasmussen skrevet *Banketærskel og manglebræt* med underteksten *Dansk vask og strygning*. Denne undertekst er nok så væsentlig, da man efter hovedtitel og ikke mindst efter de farvestrålende manglebrætter og banketærskelen på bogens forside kunne tro, at bogen henvendte sig til antikvitets-samlere og feinschmeckere. Disse må vente til bogens sidste sider, thi først skal man gennemleve generationers sure slid med iskoldt vand, tungt tøj og ødelagte hænder. Her citeres fra de nedskrevne beretninger, der nu bevarer i Nationalmuseets arkiv for etnologiske undersøgelser. Efter vasken skildres den videre bearbejdning af tøjet for at gøre det glat, blankt, stivet, pipet eller kruset, alt efter behag. Strygejernets udvikling illustreres, og forfatteren nævner de meget almindelige strygejernsfodder af støbejern i gennembrudt arbejde. Her savnes et billede af en sådan strygejernsfod, som man må antage vil blive et efterspurgt samlersobjekt.

For mange læsere vil de afbildede genstande og scenerier vække minder. Anmelderen husker fra sit barndomshjem i Nyboder et vaskehus med samme udstyr som det på fig. 9 afbildede fra Ordrup; det var dog yderligere forsynet med et meget stort stavkar, hvori tøjet blev sat i blød. I god tid før vaskedagen måtte dette kar fyldes med vand for at holde tæt.

Med hensyn til banketærskelen så synes forfatteren ikke at have overvejet, om en banketærskel beregnet til praktisk brug nogensinde blev dekoreret, se f.eks. billedtekster til fig. 11 og fig. 12. De udskårne og bemalede banketærskler, der er afbildet i bogen, har ganske tydeligt aldrig været i brug. Anmelderen har under sine studier af det samme materiale ikke fundet dekorerede banketærskler, der bar mærker af brug, men derimod tærskler dekorerede i samme mønster som det leverede manglebræt, der ikke

tog skade af at blive brugt. En større gave kunne således bestå i et samhørende sæt.

Vask har vel aldrig spillet så stor en rolle som i vore dage, da de moderne syntetiske stoffer ikke alene kan vaskes, men skal vaskes, da de kun kan bæres på kroppen i få timer uden at virke ufriske. Ældre tiders vask og videre bearbejdning af vasketøjet har krævet et stort og afvekslende udbud af redskaber, hvad der også fremgår af bogens illustrationer. Øjensynlig har resultatet stået mål med anstrengelserne. I et læserbrev i en af de store morgenaviser stod for ganske nylig et hjertesuk at læse. Det var en beklagelse over, at man ikke mere så rigtig rent tøj, snehvidt letstivet tøj med den karakteristiske duft, der altid hang ved rent tøj.

Holger Rasmussens bog fremstår i et særdeles tiltalende udstyr, og æren herfor må forfatteren dele med tilrettelæggeren Jens Lorentzen og tegneren Johanna Klusák.

Hanne Poulsen.

Iørn Piø: Julens hvem hvad hvor
Håndbog om julens traditioner. Politikens forlag 1977. 240 sider, ill. Kr. 52,50.

Politikens stribeserie har føjet endnu et bind til den lange række af opslagsværker, der allerede foreligger. Piøs bog slutter sig smukt til hans tidligere om »Den lille overtro« både i leksikonformen og i emnevalget, der omfatter forhold, som man synes er velkendte, fordi de berører hovedparten af befolkningen, men hvis oprindelse, historie og betydning er mere eller mindre ukendt for de fleste. I modsætning til de fleste andre behandlinger af julen tager denne nutidsfænomener med uden derfor at forsømme det lange historiske perspektiv.

De to bøger har også det tilfælles, at stoffet så at sige er blevet æltet igennem i forfatterens radioudsendelser, der – imponerende nok – har fundet sted hvert år siden 1957. Piø er nu blevet så berømt, at han selv har fået lov at skrive forordet til læseren, hvor han prisværdigt får takket alle dem, der har hjulpet ham

med materiale. Listen er lang, for han har haft den gode ide at udvide bogen med en oversigt over »Jul i Europa«. I al sin knaphed giver den et nyttigt overblik.

Hovedindholdet i bogen er naturligt nok de enkelte artikler om adventskrans, julemand, mistelten o. s. v., hvor han har hentet sine belæg mange steder fra, som der redegøres for i litteraturhenvisningerne. Disse henvisninger kan og skal ikke være udtømmende. Det ville dog nok have været rimeligt, at Bjarne Stoklunds »Høstkage og julerent« (Budstikken 1956, 13–25) var kommet med.

Som introduktion til leksikondelen findes en snes sider stor fremstilling, der i al korthed opridser julens historie fra oldtid til nutid og altså giver et samlet overblik. Vil man hurtigt orientere sig om et enkelt fænomen, findes der et fyldigt register bag i bogen.

Ved læsningen af Piø's bog jævnfører man den uvilkårligt med Bringéus' bog om årets festskikke (1976), der er citeret i litteraturhenvisningerne. Også den lægger vægt på at få de sentidige fænomener som julekort, julehæfter o. s. v. omtalt, måske nok en smule mere ambitiøst end Piø. Det er vigtigt, at nutidsstoffet bliver registreret, for julen er produktiv og nyskabende midt i al traditionen.

Holger Rasmussen.

Arne Nørrevang:

Fuglefangsten på Færøerne

Rhodos, København 1977. 275 sider, mange fotos i farver og sort/hvidt, tegninger og kort. Kr. 278,00.

Den danske ornitolog Arne Nørrevang har gennem langvarige ophold på Færøerne studeret ikke blot fuglenes adfærd i og omkring fuglefjeldene, men lige så intenst den færøske befolknings udnyttelse af fuglene. Som motto for bogen anfører han et citat fra 1854 under behandlingen af forslaget til den første jagtlov for Færøerne, hvor det hedder: »Fuglefangsten på Færøerne drives på en meget ejendommelig måde, der er beregnet på at vedligeholde denne vigtige næringsgren for kommende slægter«, og

Nørrevang fastslår, at dette udtryk for anvendt økologi, hvor naturen udnyttes på dens egne præmisser, er netop det resultat, han er nået til gennem sine undersøgelser.

Det værdifulde ved bogen er, at forfatteren forener en naturvidenskabelig og kulturhistorisk indsigt, der gør overvejelserne om fangst og indsamlingsteknik betydelig sikrere end fundringer af en, der aldrig har besøgt et fuglefjeld. Det er en stor hjælp for den, der uden naturvidenskabelig indsigt sætter sig til studiet af fuglefangsten, at Nørrevang gennem afsnittene: Fuglefangstens fugle og Fuglefangstens biologi har givet den nødvendige baggrundsviden, der yderligere – for de specielt færøske forhold – udbygges med et par sider om det færøske landskabs opbygning. Her ville et blokdiagram have været et nyttigt supplement.

Beskrivelsen af fuglenes ynglesteder bliver løvrigt behandlet i enkeltheder ved de forskellige lokaliteter, som Nørrevang har udvalgt til beskrivelse: Mykines, Skúvoy, Nordstremoy, Fugloy, Kallsøy, Sumba, Lille og Store Dímun og Dalur. For den, der ikke er hjemme i øernes geografi, ville et oversigtskort have været en værdifuld hjælp.

Fuglefangstens dramatik fremgår klart af teksten og af det meget fremragende illustrationsmateriale af fotografier og instruktive tegninger, der detaljeret gør rede for de forskellige problemer, som fuglefængerne kommer ud for i fjeldet, og de metoder der anvendes for at overvinde dem. Det gælder selve måden at nå frem til fuglenes redepladser for enten at samle deres æg eller tage fuglene selv. Udstyret hertil af stænger, reb og andre hjælpemidler får sin udtømmende beskrivelse, og faren for at komme under arbejdet oplyses gennem citater fra de færøske retsprotokoller.

Som hjælpemidler ved indsamling og fangst forefindes en række redskaber, som har nået deres højeste fuldkommenhed på Færøerne. Det gælder især de net på lange stænger, hvormed fuglene tages i luften eller på hylderne i fjeldet. Disse såkaldte fuglestænger (fleyngarstong og fyglingarstong for henholdsvis

de to anførte fangstmetoder) har længe været anset for enestående for Færøerne. I 1963 har imidlertid den færøske kulturhistoriker Robert Joensen påvist, at fuglestangen findes langt videre udbredt og lægger dermed op til en drøftelse af fuglefangsten på global basis, hvad Nørrevang imidlertid her afstår fra, skønt han i sin afhandling: Fangst af skråpens unger på Færøerne (Catching of Young Shearwaters in the Faroe Islands), i Folk og Kultur 1977, 41–61, har demonstreret sin all round orientering i problemet.

Den nævnte afhandling er ikke anført i bogens litteraturliste, og det gælder andre afhandlinger, som kunne kaste lys over problemet. På side 21 nævner Nørrevang, at der endnu ikke er foretaget nogen dybtgående sammenlignende undersøgelse af fuglefangsten i det nordatlantiske område, skønt den muligvis ville kunne vise slægtskab mellem metoderne på de forskellige steder. På det 12. nordiske etnologmøde i Bergen 1955 var et af hovedtemaerne søfuglen i kulturhistorien. Desværre kom der aldrig nogen rapport fra dette møde. Den færøske forsker Sverri Dahl anfører Nørrevang for sit stencilerede indlæg, og essensen heraf er publiceret i Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder bd. V, 1960 (under opslagsordet: Fuglefangst). Her findes også et norsk og et islandsk bidrag ved henholdsvis Knut Kolsrud og Magnús Mór Lárusson). Kolsrud har senere, i *Norveg* 18. 1975, 1–40, behandlet indsamlingen af edderdun, men udnyttelsen af edderfuglen har ifl. Nørrevang kun spillet en helt forsvindende rolle på Færøerne, og han nævner den kun rent en passant. Et interessant supplement til det færøske materiale er imidlertid leveret af Nils Storå, hvis disputats om søfuglefangsten i Nordeurasien (1968) er anført i litteraturlisten. Det gælder hans bidrag til *Festskrift tillägnad K. Rob. V. Wikman 1966 (= Budkavien 43–44)*, 193–225: Äggsleven och grisselkroken, der gør rede for disse to redskabers forekomst i Østersøområdet.

Det har forekommet mig rimeligt at gøre opmærksom på disse supplerende arbejder, fordi de nu sammen med Nørrevangs dybtgående studie gør det mu-

ligt at trænge videre ned i udforskningen af fuglefangsten ikke blot i Nordatlanten, hvor vi nu først og fremmest venter på publiceringen af det norske materiale, der vil være vigtigt for at kaste lys over fangstformernes alder. Men mange andre sider af fuglefangsten kan endnu blive belyst. Nørrevang skriver selv i en fodnote, at han under bogens trykning har modtaget supplerende materiale om en bestemt fremgangsmåde. »Der vil være mange lignende mangler i denne bog, som kun kan undskyldes med det uhyre store og rigt varierede materiale.« Hans bog har givet os adgang til dette store og rige materiale som ingensinde før.

Holger Rasmussen.

Birte Carlé: 500–1500 – Indføring i middelalderens fortællekunst

Udgivet af Dansk lærerforeningen. København: Gyldendal, 1977. 174 sider, ill. Pris: kr. 75,50.

En af de sidste bøger, der nåede os fra 1977, var en overraskelse for mange. Det drejer sig om Birte Carlés »500–1500 – indføring i middelalderens fortællekunst«, der er udgivet af Dansk lærerforeningen på Gyldendals forlag. Overraskelsen består i, at det er meget sjældent at se denne periodes tekster repræsenteret blandt de efterhånden alt for mange tekstudvalg – beregnet til undervisningsbrug. Sædvanligvis koncentrerer teksterne i perioden fra 1870 til nutiden, og det er vel også denne periode, der »ænger« bedst i gymnasieskolens danskundervisning.

I selve tekstudvalget viser Birte Carlé et prisværdigt initiativ. Sædvanligvis ser vi kun folkeviser og et brudstykke af en saga, når denne periodes litteratur behandles. I denne bog præsenteres vi imidlertid for et meget bredere udvalg. Her er stof fra legender, Saxo, høviske romaner, sagaer, Boccaclos Decameron og fra en folkevise. Det betyder, at tekster (først og fremmest legenderne), der normalt negligeres, her er kommet på rette plads som en meget væsentlig del af middelalderens litterære landskab.

Med hensyn til teksternes oversættelse

skal kun nævnes, at det lidt højtidelige og opstyltede sprog i N. M. Petersens oversættelser af sagaerne kunne forlede eleverne og lærerne med til at tro, at sagaerne blev skrevet med romantikkens pen. Vi trænger i høj grad til nye og forstandige oversættelser.

Når tekstudvalget er rost, må det straks tilføjes, at det kommenterende stof, der ikke direkte henviser til teksterne, og bogens redigering er af en sådan art, at bogen snarest bør komme i en anden udgave, hvis ikke dette initiativ skal tabes på gulvet.

Birte Carlés kommentarer består foruden af de nødvendige noter til teksterne af to afsnit – kaldet »Karakteristik af perioden« og »Genrernes opståen og form«.

I førstnævnte afsnit, der er ret usammenhængende og uden forklaring på vanskelige begreber, er oplysningerne ofte lidt bagvendte. At for eksempel folkesprogene (vulgærsprogene) fik mere plads, fordi latinen fjernede sig fra det talte sprog, må vist betegnes som sludder. I samme afsnit findes den næsten uundværlige leflen for kommunikationsforskningens terminologi, hvorigennem snart al litteraturundervisning skal formidles. Det virker umotiveret og unyttigt.

Afsnittet om genrerne må stå for Birte Carlés egen regning. De episke prosa-genrer er, skriver Birte Carlé: legende, sagn, novelle, roman og saga. I forsøget på at beskrive disse genrer indtræffer en vis forvirring med kulmination i omtalen af sagnets episke love (Axel Olrik). Birte Carlé har da også sine problemer; en legende kaldes senere en saga om hellige mænd og om Maria – fornaldarsagaerne kaldes for sagn, og en roman er betegnelsen for den lange fortællende form, men en saga er ingen roman, etc.

Alt dette kan selvfølgelig være helt godt, hvis det havde medført en vis overskuelighed, men dette er ikke tilfældet. I dette afsnit er Birte Carlé så langt fra kernen – fortællekunsten – som vel muligt.

Pålideligheden af de givne oplysninger kan i en række tilfælde diskuteres. Bogen trænger til mere nøjagtighed, og inden næste udgave bør forfatteren over-

veje, om hun med litteratur mener den mundtlige tradition eller den nedskrevne. En vis vaklen på dette punkt giver anledning til forvirring omkring nogle af oplysningerne. Således skriver Birte Carlé, at fornaldarsagaerne var ved at finde deres form i det 12. århundrede – et udsagn, der nok kan behøve en yderligere uddybning, thi deres endelige form, som vi kender den, er først blevet til langt senere.

Alle disse indvendinger bidrager til, at det gode initiativ, som forfatteren ikke kan takkes nok for, måske ikke modtages med den rette entusiasme blandt brugerne af bogen. Lad os derfor snarest få en ny, velgennemrettet udgave.

Claus Bech Skadhauge.

Paul Hammerich:

En danmarkskrønike 1945–72

1. bind: Fred og nye farer, 2. bind: Velfærd på afbetaling, 599 og 666 sider, ill., Gyldendal 1976–77. Pris pr. bd. kr. 164,20, lb. 194,95.

For de fleste midaldrende og ældre danskere synes tiden siden den anden verdenskrig ikke særlig lang. Besættelsen var det store indsnit, siden 1945 har årene kædet sig sammen i en ubrudt række uden de store udsving. Men søger man at genfremkalde 50'erne – således som bl. a. »Huset« har gjort det fornyligt med en udstilling – så møder man en verden, som nu føles meget fjern. Man forstår, at efterkrigstiden har været en epoke med særdeles radikale ændringer af social og materiel art – og behovet melder sig for at vide, hvad det egentlig var der skete i denne periode, at læse efterkrigstidens historie.

Gyldendal har søgt at imødekomme dette behov ved at bede Paul Hammerich skrive en »Danmarkskrønike« om tiden fra 1945 til 1972. Forlaget kalder det »et folkeligt storværk i 3 bind om betydningsfulde begivenheder og dagligt liv i Danmark«, og selv karakteriserer forfatteren det som »en samling kronikker, arrangeret i historisk tidsfølge og i sin helhed et fortællende digt om et Danmark, som ikke er mere«. I skrivende

stund er de to bind udkommet. Det første, som har titlen »Fred og nye farer«, fører os fra befrielsen i maj 1945 til den nye grundlov i 1953, mens andet bind, »Velfærd på afbetaling«, går frem til atommarcherne i 1960-61. I løbet af 1978 udkommer endnu et bind med titlen »Opgang og nedtur«, som slutter med folkeafstemningen om EF i 1972. Inden for hvert af bindene er stoffet med let hånd ordnet tematisk, men den kronologiske rygrad stives af med en tidstavle over de vigtigste begivenheder bag i hvert bind.

Bogen er en pressemands Danmarks-historie. Den er skrevet af én, der på professionens vegne har lagttaget sin tids historie, ikke sjældent som direkte øjenvidne til store og små begivenheder, og som er trænet op til at udmønte disse begivenheder i rammende sproglige formuleringer. Og det mestrer han til fuldkommenhed. Side efter side, kapitel efter kapitel skriver han løs af karsken bælg, gnistrende af indfald og ordspil. De fleste vil sikkert nyde det og læse bogen i ét åndedrag; andre trættes måske lidt undervejs af den evigt friske stil og føler en vis vag sultfornemmelse, en trang til noget mere substantielt at sætte tænderne i.

Hammerich har den fødte journalists sans for den gode, velturerede historie. Det kan være rene mediebegivenheder, som ikke peger ud over sig selv, som f. eks. Karlsen på det skæve skib. De bruges tilsyneladende helt bevidst som stemningsskabende midler; de skal få os til at sige: »Åh ja, det var jo dengang, da ---«. Meget af bogens fortryllelse ligger vel netop deri, at de begivenheder, der oprulles, for en stor del af læserne er uløseligt forbundet med hændelser i deres eget liv. Derfor bliver fortiden så forunderligt levende ved læsningen.

Men den gode historie kan også bruges som et brændglas, der fanger væsentlige ting i tiden. Nordentoft-sagen bruges således som indgang til både kønsmoral og skolesyn i støbeskeen. Og det store afsnit om afviklingen af »den nordatlantiske danske imperialisme« bygges fint op over tre sørjser: »Parkeston«s rejse til Klaksvig på Færøerne

med 120 danske politifolk i 1955, Grønlandsskibet »Hans Hedtoft«s forlis i 1959 og inspektionsskibet »Vædderen«s sejlads til Island i 1971 med en dyrebar last i form af de omstridte håndskrifter.

Som motto for værket har Paul Hammerich sat H. C. Branners ord om »at søge virkeligheden bag kendsgerningerne«. Måske forstår vi ikke disse ord på samme måde, for jeg føler netop savnet af den virkelighed, som ligger bag de kendsgerninger, der registreres af pressens årvågne øje. Man holder sig hele tiden på den glitrende overflade, trænger kun sjældent ned, så man kan se lidt af det, der rører sig dernede, hvor strømmen går. Man hører om fjernsyn, knalserter og mange andre nyheder, som kommer ind og revolutionerer hverdagen, men får ikke nogen virkelig analyse af, hvad der sker med den danske kernefamilies dagligdag.

Bag i hvert bind fremlægges et tankevækkende statistisk materiale, kaldet »Danmark i tal«, men man havde gerne set noget mere af dette iklædt kød og blod. Tallene afspejler ofte sådanne næsten umærkelige sociale og kulturelle processer, som dagspressen sjældent er i stand til at registrere. Her findes bl. a. også tal for »afhestning« og mekanisering af landbruget, men bogen fortæller lidt eller intet om de radikale ændringer, som bondens tilværelse er underkastet i disse år. Det sidste er symptomatisk, for bogen bevæger sig ikke meget vest for Valby bakke. Det er Danmarkshistorie, set fra Rådhuspladsen – men det er forfatteren iøvrigt godt selv klar over.

Bjarne Stoklund.

Hans Henrik Jacobsen:

Fra landsby til forstad

Allesø · Broby · Kirkendrup · Næsby · Skovshøjrup. Odense Universitetsforlag 1977. 362 sider, ill. Kr. 92,00.

I denne store bog, som er et af de nyeste bidrag til strømmen af lokalhistorisk litteratur, har lektor Hans Henrik Jacobsen skildret 5 landsbyer i sognene Allesø og Næsbyhovedbroby nordvest for Odense. Det er byer, der ligger så tæt på den

voksende fynske hovedstad, at de alle i større eller mindre udstrækning har gennemløbet den udvikling, som bogens titel antyder: fra landsby til forstad.

Om sin målsætning siger forfatteren: »Allesø-Næsbyhovedbroby har med sine 5 landsbyer været et decideret bondesamfund. — Jorden og dens dyrkning har været det centrale i befolkningens hverdag, og da det har været mit mål at skildre livet, som det har formet sig for befolkningen gennem tiderne, er hovedvægten lagt på landbruget og den udvikling, det har gennemgået. Følgelig har de enkelte gårde og deres fæste- eller ejerforhold fået en central placering —«. Forfatteren har således ikke ønsket at levere lokalhistorie efter den sædvanlige recept, som siger, at alt vedrørende sognet, stort og småt, skal gøres til genstand for behandling, uanset sammenhæng og betydning. Helt formår han dog ikke at holde sin stil ren. Forhistorien, hvorfra det er vanskeligt at etablere kontinuitet, skal have sin del af behandlingen, og her står selvfølgelig folkevandringstidens offerfund fra Viemose i første række som en særlig godbid. I den anden ende af tidsaksen nær det Allesøes skæbne under besættelsen, der får sit særlige kapitel, fordi den blev eksproprieret og rømmet til fordel for en tysk militærflyveplads.

Men i resten af bogen fastholdes landbruget og bondebefolkningens livsvilkår som det centrale. Udviklingen følges fra landsbygrundlæggelserne, belyst ud fra stednavnene, og frem til den nyeste tid. Det er dog beskedent, hvad vi får at vide om selve driftsformen, om hvordan bønderne i forskellige tidsperioder har båret sig ad med at overleve. Det centrale i fremstillingen er de ydre rammer, ejendomsforholdene, som minutløst er søgt kortlagt fra adelige godser over krongods og ryttergods til selveje. Et meget stort materiale er gennemarbejdet — matrikler, jordebøger, fæsteprotokoller, skifteprotokoller etc. — og omhyggeligt fremlagt dels i en bred kronologisk/saglig fremstilling, dels i form af en registrant over et par hundrede ejendommers tilhørsforhold og jordtilliggende fra den store matrikels tid til idag. Denne oversigt, som også om-

fatter fortegnelser over fæstere og ejere af gårdene, vil utvivlsomt blive meget påskønnet af de lokale brugere.

Bogen har sin styrke i det store materiale, som den fremlægger om et enkelt lokalt område. Derimod synes forfatteren sommetider at have været tvivlrådig med hensyn til, hvad materialet kan anvendes til. Som så mange andre lokalhistorikere griber han til righistorien, når der skal generaliseres, skønt sådanne generaliseringer ikke altid harmonerer med det lokale materiale, som fremlægges.

Lokalundersøgelsens muligheder ligger jo netop i, at den gør det muligt at afprøve, moderere og kritisere de resultater, som er opnået ved studier på landsplan. Og én ting til: den kan påvise sammenhænge, blotlægge sociale og kulturelle processer, som ofte forbliver skjulte for den, der gør studier på makroplanet. Meget af det, som i denne bog strejfes løseligt, frister til nærmere undersøgelse. Hvad sker der med bondens dagligliv i århundredet efter landboreformene? Hvordan omsætter han sit økonomiske overskud? Ændringer i boligen og dens indretning kan fortælle meget herom, og bogen viser, at de to sogne, som er behandlet, har et usædvanlig godt materiale til belysning heraf. På samme måde synes der at være et godt udgangspunkt for at undersøge, hvorledes institutionerne fra landsbyfællesskabets tid videreføres, omformes eller afløses af andre i den udskiftede og udflyttede landsby.

Der er — gudskelov — spændende problemer nok, som venter på at blive taget op til undersøgelse i lokalhistorisk sammenhæng.

Bjarne Stoklund.

H. K. Kristensen:

En dansk bondeskipperes historie

Fra englandskrigens og skudehandelens tid. Søren N. Raschs optegnelser ved H. K. Kristensen. Udgivet af Historisk Samfund for Ribe Amt 1977. 207 s., III. Kortbilag. Kr.

Denne bog er en beretning om bondeskipperen Søren Rasch, som levede i Ho i Vestjylland fra 1783 til 1848. Søren

Rasch er en sen repræsentant for en erhvervskategori med meget gamle aner her i landet: bønder, som drev søfart og søhandel og dermed trodsede købstædernes forsøg på at skaffe sig monopol på disse økonomiske aktiviteter. Beretningen er skrevet af skipperen selv i et manuskript, som nu findes i Oksbøl museum, og som H. K. Kristensen har udgivet med noter og registre. Manuskriptet bærer titlen »Dag-Bog eller Cronologisk Beskrivelse og Oversigt af Min Tilværelse ---«, men er snarere det sidste – en selvbiografi ordnet som en årbog – end det første. Derimod fremgår det af manuskriptet, at det bygger på nogle nu tabte dagbøger, skibsjournaler og regnskaber.

Som så mange andre drenge i dette hjørne af Danmark blev Søren Rasch oplært både i landbrug og i sømandsskab. Han kom ud at tjene som 9-årig og var allerede før sin konfirmation forhyret i sildefangsten fra Altona. Der var mange, der herfra søgte ud i den internationale sejskibsfart med mulighed for at drive det til skibsfører. Søren Rasch derimod holdt sig til den indenlandske småskibsfart, hvor han til gengæld endte som skibsreder, omend i beskeden målestok.

Navigationkunsten lærte han og hans bror hjemme i Ho i vintermånederne af en gammel skipper; siden underviste han selv andre på samme måde. De første rejser gjorde han med Fanø-skipperne mellem Norge og Danmark/Nordtyskland som led i det klassiske udvekslingsmønster: tømmer for landbrugsvarer. Siden før han på Østersøen og kom også til Færøerne.

1812, da han var 28 år gammel, giftede han sig og overtog sine svigerforældres landejendom. For mange kystboer betød et sådant skridt afslutningen på den søfarende del af deres livscyklus. Søren Rasch skriver da også, at »skibsfarten skulle være endt, men en så lille landejendom kunne ej ernære en familie, om det endog på en mere tarvelig og

økonomisk måde blev anlagt«. Følgelig fortsatte han den »søværts næring og handel«, først ganske småt som en helt lokal båddefart, men siden med stadig større fartøjer og med betydelig sans for, hvor de bedste indtjeningsmuligheder lå. Han tog i 1815 borgerskab som skipper i Varde og sejlede med sin jagt bl. a. jydepotter fra Hjeriting til Altona.

Det hele kulminerede i 1831, da han på stranden ved Ho lod galeasen »Anne Marie« bygge. Med den blev han i stand til at tage længere fragter, bl. a. til England. Men i 1834 forliste fartøjet, og han mistede det meste af sin kapital tillige med sin eneste søn, som skulle have videreført virksomheden. Den sidste halve snes år, før han går på aftægt, satser han mest på landbruget, men fortsætter dog med at drive lidt fragtfart i mindre målestok.

Søren Rasch var en selvlært mand, og han forsikrer i indledningen, at han ikke har litterære ambitioner. Dem kan han dog ikke helt løbe fra. Hør blot, hvor stærkt oplysningstidens stil og ideologi gennemsyrrer dele af hans beretning: »Min fader, en simpel hustømmermand, en huldrig ægtemage ved sit retskafne vandel forenet med flid og tarvelighed, gudsfrygt med nøjsomhed og en utrættelig blid husfader, der ved sit gode eksempel, et mønster på dyd, gaves hans børn en lærerlig og tryk levetråd for vor fremtidige vandel ---«. Her er vi meget langt fra talesproget, og det er sjældent at finde så mange af tidens yndlingsord og nøglebegreber på så få linjer.

De litterære ambitioner kommer også til udtryk i dilte og i moralske og politiske betragtninger. Det meste af dette har H. K. Kristensen, sikkert med rette, ment det rigtigst at udelade. Han har da også med nænsom hånd normaliseret teksten, således at der ud af et vanskeligt tilgængeligt manuskript er kommet både en spændende løvnedsskildring og et vigtigt kulturhistorisk kildekrift.

Bjarne Stoklund.

Indsendt litteratur

- ALMQUIST, BO (Ed.): BÉALOIDEAS. The Journal of the Folklore of Ireland Society. Vol. 42-44 - 1974-76.
- BARN AF VENDSYSSEL II. Vendelboere fortæller erindringer fra deres barndom i Vendsyssel. Udgivet af Lions Clubber i Vendsyssel 1977. Pris kr. 49,75.
- BUNNAGE, DAVID OG BIRTHE HEDEGAARD: VOKSEUDDANNELSE. Uddannelsesaktivitet, uddannelsesbaggrund og uddannelsesønsker hos den voksne danske befolkning ved midten af 1970-erne. Socialforskningsinstituttets publikation nr. 31, 310 sider. Pris kr. 34,00. ISBN 87-7487-136-6.
- CLARKE, EDWARD D.: REISE I NORGE 1799. Universitetsforlaget Bergen-Oslo-Tromsø 1977. ISBN 82-00-01726-5.
- CRUMLIN-PEDERSEN, OLE: TRÆSKIBET. Fra langskib til fregat. Udsendt af Træbranchens Oplysningsråd 1968. Pris kr. 10,00 excl. moms.
- CRUMLIN-PEDERSEN, OLE: TRÆSKIBTO. Sømand og Købmand. Udsendt af Træbranchens Oplysningsråd 1977. Pris kr. 23,60 incl. moms. ISBN 87-85108-28-6.
- DANSKE FOLKEVISER OG MELODIER. Samlede af Fr. Sneedorff-Birch 1837. Genudgivet 1976 med noter af Erik Dal og A. P. Berggreen. Meddelanden från svenskt visarkiv 36. Svenskt visarkiv. Stockholm. ISBN 87-872-0034-1.
- DANSK TIDSSKRIFT INDEX. Systematisk fortegnelse over indholdet af ca. 365 danske tidsskrifter. Bibliotekscentralens Forlag. København 1977. ISBN 87-552-0402-3.
- DEN FUNDNE BOG. Strandbergs Kulturhistoriske Bibliothek 1977. Pris kr. 19,50. ISBN 87-872-0003-1.
- FOLKEKALENDER FOR DANMARK. Strandbergs Kulturhistoriske Bibliothek. Jul. Strandbergs Forlag 1977. Pris kr. 59,50. ISBN 87-872-0044-9.
- FRA KVANGÅRD TIL HUMLEKULE. Meddelelser fra Havebrugshistorisk Selskab nr. 7 1977. Pris kr. 35,00.
- FRIIS, J. A.: LAPPISK MYTHOLOGI. Lappiske Eventyr og Folkesagn. Genoptrykt i fotolitografi efter originaludgaven fra 1871. Rosenkilde og Bagger 1977. Pris kr. 175,00.
- FROM VIKING SHIP TO VICTORY. Published for the Trustees of The National Maritime Museum, Greenwich by London Her Majesty's Stationery Office. Pris 75 p net. ISBN 0-11-880759-5.
- »FÆDRELANDSKJÆRLIGHED«. Strandbergs Kulturhistoriske Bibliothek. Jul. Strandbergs Forlag 1977. Pris kr. 69,50. ISBN 87-872-0048-1.
- HAMRE, IDA OG HANNE MEEDOM: TØJ OG FUNKTION. Analyse og fremstilling af enkle dragtformer. Borgen 1978. Pris kr. 79,00. ISBN 87-418-4278-2.
- JAKOBSEN, EJNAR: SÆBY JERNKILDE. Begyndt som sundhedskilde nu seværdig turistattraktion. Udgivet af Henriksens Boghandel med økonomisk støtte af Sæby kommune.
- KRØNNIKE-LISES ÆVENTYR - FYENSKE SAGN. Samlede og udgivne af Frederik Schaldemose. Strandbergs Kulturhistoriske Bibliothek. Jul. Strandbergs Forlag 1977. Pris kr. 82,00. ISBN 87-872-0042-2.
- LIDÉN, HANS EMIL: DE ARKEOLOGISKE UTGRAVNINGER I GAMLEBYEN, Oslo. Bind I Feltet »Mindets Tomt«. Universitetsforlaget Bergen-Oslo-Tromsø 1977. 270 sider, kr. 79,00. ISBN 82-00-01475-4.
- LIHME, BENNY OG KURT PALSVIG: EFFEKTEN AF BEHANDLING PÅ BØRNE- OG UNGDOMSHJEM. En analyse af foreliggende undersøgelser. Socialforskningsinstituttets publikationer nr. 78. 392 sider. Pris kr. 48,00. ISBN 87-7487-129-3. I kommission hos Teknisk Forlag. København.

- MOHRMANN, RUTH-ELISABETH: VOLKSLEBEN IN WILSTER IM 16. UND 17. JAHRHUNDERT. Karl Wachholtz Verlag Neumünster 1977. Pris DM 35,00. ISBN 3-529-02451-1.
- NIF NEWSLETTER nr. 3/1977. ISSN 0355-0206.
- OLSEN, HENNING OG GERT HANSEN: ÆLDRES ARBEJDSOPHØR. Rapport nr 2 fra forløbsundersøgelsen af de ældre. Socialforskningsinstituttets publikation nr. 79, 208 sider. Pris kr. 45,00. ISBN 87-7487-131-5. I kommission hos Teknisk Forlag, København.
- PRANGE, KNUD: HERALDIK OG HISTORIE. Dansk historisk Fællesforening 1977. Pris kr. , ISBN 87-7423-060-3.
- RØDOVRE 1901-1976 udgivet af Rødovre kommune 1978. 349 sider, ill., indb. kr. 120,00. ISBN 87-87526-08-5.
- SFI NYT. Orientering fra Socialforskningsinstituttet. 1977, nr. 1.
- SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTETS VIRKSOMHED 1976-1977. Beretning afgivet af Socialforskningsrådet. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1977. ISBN 87-7487-135-8.
- STEFFENSEN, HELGA: HÅNDARBEJDSUNDERVISNING. Borgens Forlag. Pris kr. 96,00. ISBN 87-418-4311-8.
- THE TYPES OF THE SCANDINAVIAN MEDIEVAL BALLAD. A descriptive catalogue. Universitetsforlaget Oslo-Bergen-Tromsø 1978. Pris N. kr. 85,00. ISBN 82-00-01654-4.

